

PREDLOŠKO-PADEŽNE KONSTRUKCIJE SA SEMANTIČKOM KOMPONENTOM UNUTRAŠNOSTI U SRPSKOM I SLOVENAČKOM JEZIKU¹

SAŽETAK: U radu se u sinhronom preseku opisuju predložko-padežne konstrukcije sa semantičkom komponentom unutrašnjosti u srpskom i slovenačkom jeziku. Primeri za analizu ekscerpirani su iz romana Borislava Pekića *Besnilo* na srpskom jeziku i njegovog prevoda na slovenački jezik *Steklina*. Cilj kontrastivnog opisa podsistema predložko-padežnih konstrukcija dvaju jezika jeste utvrđivanje sličnosti i razlika u konkretizovanju značenja lokalizacije u unutrašnjosti lokalizatora na paradigmatском planu, dok su prevodni ekvivalenti analizirani na sintagmatskom jezičkom planu.

Cljučne reči: predložko-padežna konstrukcija, unutrašnjost, lokalizacija, srpski jezik, slovenački jezik.

1. UVOD

1.1. Predmet, metodologija, korpus i cilj istraživanja

Predmet rada su predložko-padežne konstrukcije sa semantičkom komponentom unutrašnjosti u srpskom i slovenačkom jeziku. Opis se daje u sinhronom preseku i na pradiigmatском planu. U analizi je zastupljen sintaksičko-semantički pristup.

Primeri za analizu ekscerpirani su iz romana Borislava Pekića *Besnilo* na srpskom jeziku i njegovog prevoda na slovenački jezik – *Steklina*. U radu se primenjuje tehnika jednosmernog kontrastiranja, dakle, opisuje se sistem predložko-padežnih konstrukcija slovenačkog jezika polazeći od padežnog sistema srpskog jezika.

Cilj rada jeste da se na osnovu kontrastivnog opisa podsistema predložko-padežnih konstrukcija sa spacijalnim značenjem utvrde sličnosti i razlike u konkretizovanju značenja lokalizacije u unutrašnjosti lokalizatora u srpskom i

¹ Rad predstavlja prerađeni deo masterskog rada pod nazivom *Predložko-padežne konstrukcije sa spacijalnim značenjem u srpskom i slovenačkom jeziku* (na primerima iz romana Borislava Pekića *Besnilo* / *Steklina*), odbranjenog u novembru 2012. godine na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu pred komisijom u sastavu: mentor doc. dr Željko Marković, prof. dr Gordana Štasni, mr Strahinja Stepanov.

slovenačkom jeziku na tri nivoa: jezičke forme, jezičkog značenja i površinske distribucije.

1.2. Predložko-padežne konstrukcije sa spacijalnim značenjem

Sintaksički modeli predložko-padežnih konstrukcija kojima se izražavaju prostorna značenja brojniji su od drugih modela i organizovani su kao poseban sintaksičko-semantički podsistem. U strukturi većine takvih modela jeste predlog i određeni padežni oblik, a znatno ređe se prostorna značenja izražavaju i padežnim oblikom bez predloga. Predložko-padežne konstrukcije sa značenjem mesta ili pravca predstavljaju najrazvijeniji podsistem jezičkih sredstava kojima se izražavaju prostorna značenja u srpskom jeziku. One mogu biti upotrebljene ili u funkciji imenskog adverbijala za mesto i pravac ili adnominalno, u funkciji nekongruentnog atributa (Пипер 2005: 723).

Prostorni odnos izražen rečenicom sa predložko-padežnom konstrukcijom u funkciji priloške odredbe za mesto mogao bi biti definisan kao određivanje mesta jednog objekta u prostoru utvrđivanjem njegovog odnosa prema nekom drugom objektu. Kod ovako izraženog prostornog odnosa treba razlikovati: 1) objekat koji se prostorno određuje, tj. koji se lokalizuje – objekat lokalizacije i 2) objekat kojim se prostorno određuje objekat lokalizacije – lokalizator (Пипер 1978: 5).

Da bi informacija o prostornom odnosu bila potpuna, odnos između objekta lokalizacije i lokalizatora bliže se određuje posebnim elementom – orijentir-rom. Lokalizator i orijentir moraju biti konkretno-prostorne prirode. Imenska reč koja označava objekat lokalizacije može biti konkretnog ili apstraktnog značenja (Пипер 2005: 719).

Slobodan Pavlović (2011: 46–47) navodi da se prostornom padežnom konstrukcijom formalizuju dve vrste sema – pozicione i direktivne. Poziciona sema definiše odnos između lokalizatora i orijentira i može biti realizovana kao kontaktnost ili distantnost. Kontaktnost se dalje realizuje kroz inkluzivnu kontaktnost ili ekskluzivnu kontaktnost, dok distantnost može biti konkretizovana kao supralokalizacija i sublokalizacija, ili horizontalno konkretizovana kao antelokalizacija, postlokalizacija i sl. Direktivna sema se ostvaruje kao direktivnost ili indirektivnost. Direktivnost se konkretizuje kao ablativnost, adlativnost ili perlativnost, a indirektivnost kao lokativnost.

2. ANALIZA

Semantičku komponentu unutrašnjosti u srpskom jeziku sadrže modeli $u + N_{Loc}$, $u + N_{Acc}$, $za + N_{Acc}$, $kroz + N_{Acc}$, $iz + N_{Gen}$ i $duž + N_{Gen}$, a u slovenačkom modeli $v + N_{Loc}$, $v + N_{Acc}$, $za + N_{Acc}$, $skoz(i) + N_{Acc}$ i $iz + N_{Gen}$. Na unutrašnjost

lokalizatora u srpskom jeziku upućuje i konstrukcija *usred/sred* + N_{Gen} ², a u slovenačkom *sred(i)* + N_{Gen} .

Konstrukcije sa semantičkom komponentom unutrašnjosti razlikuju se u pogledu obeležavanja mesta (lokativnost), udaljavanja, odnosno polazišta (ablativnost), približavanja ili cilja (adlativnost) ili linije usmerenog kretanja (perlativnost) (Piper 1997: 64–65).

2.1. U + N_{Loc} i v + N_{Loc}

Konstrukcije sa lokativom i predlogom *u*, odnosno *v*, podudaraju se i oblički i semantički u srpskom i slovenačkom jeziku. Predlogom se pokazuje da je mesto lokalizacije unutrašnjost lokalizatora i da je reč o neposrednoj prostornoj lokalizaciji. Ove konstrukcije se upotrebljavaju uz glagole tipa *biti*, *nalaziti se*, *živeti*, *stanovati*, *stajati*, *ležati*, *sedeti* i sl. Glagoli su neobeleženi s obzirom na obeležje dinamičnosti, ali obavezno nose obeležje direktivnost (–) (Антоњић 2005a: 282–283). Na osnovu analize primera zaključuje se da na sintagmatskom planu ovi modeli najčešće predstavljaju prevodne ekvivalente:

- (1) a) Od 1945. godine umrlo je u Britaniji petnaest ljudi od besnila (9).
b) Zaradi stekline je od leta 1945 v Britaniji umrlo petnajst ljudi (7).
- (2) a) Živeo je u kosmosu... (13).
b) Živel je v kozmosu... (11).
- (3) a) ... sedeo je u niskoj naslonjači... (26).
b) ... je sedel v niskem naslanjaču... (24).
- (4) a) Stanovao je u South Ealingu (30).
b) Stanoval je v South Ealingu (35).
- (5) a) Možda su već razmišljali da u Sohou otvore španski restorančić (62).
b) Morda so že pomislili na to, da bi v Sohu odprli špansko restavraciju (59).

Kao prevodni ekvivalent konstrukcije *u* + N_{Loc} u slovenačkom se može pojaviti i *na* + N_{Loc} .

- (6) a) Mesto se nalazilo u Ezdraelonskoj ravnici... (17).
b) Mesto je stalo na Ezraelonski ravnini... (15).

Konstrukcije *u* + N_{Loc} / *v* + N_{Loc} i *na* + N_{Loc} sinonimične su kada je reč o imenicama koje označavaju neomeđeni prirodni prostor.

Upotreba konstrukcije s predlogom *u* može biti uslovljena i prirodom pojma označenog imenicom u lokativu. Ukoliko je lokalizator udubljenog oblika ili ukoliko se apstraktni pojam shvata kao udubljenje, biće upotrebljena se konstrukcija *u* + N_{Loc} , a ukoliko ne postoji predstava o udubljenju – konstrukcija *na* + N_{Loc} :

- (7) a) Uopšte mu nije stalo da u svome domenu, na vlastitoj teritoriji, igra trećeg čoveka (88).

² Na unutrašnjost lokalizatora mogu upućivati i konstrukcije *nasred/sred* + N_{Gen} i *posred/sred* + N_{Gen} , čija je pojava uslovljena prirodom lokalizatora iskazanog imenicom u genitivu.

- b) Prav nič mu ni bilo do tega, da bi na svojem področju, na lastnem ozemlju igral vlogo tretjega človeka (85).

Imenica *domen* se uvek kombinuje s predlogom *u*, dok je u slovenačkom prevodu zabeležena imenica *področje*, uz koju se mogu javiti oba predloga, s tim da je upotreba predloga *na* frekventnija.

Razlika postoji i u konstrukciji s predlogom *u* i imenicom u lokativu kojom se označava omeđeni prostor:

- (8) a) Negde u terminalima koji su se budili iz noćne letargije ili na prostoru između njih, nalazio se odgovor po koji je došao (37).

- b) Nekje na terminalih, ki so se prebujali iz noćne omrtvičenosti, ali morda med njimi je odgovor, po katerega je prišiel (35).

Lokalizador *terminal* spada u prostore sa određenom namenom, pri čemu se najčešće realizuje u konstrukciji s predlogom *na*, međutim, može se, upotrebiti i uz predlog *u* ukoliko se pri lokalizaciji glagolske radnje stvara predstava o granicama lokalizatora i ukoliko se nastoji aktualizovati unutrašnjost (Arсенијевић 2003: 163). I u slovenačkom jeziku je moguća upotreba predloga *v* uz ovaj lokalizador.

„Ker jasno razločevanje površine in notranjosti ni značilno za vse lokalizatorje, se predlogi s primarnim pomenom lokalizacije s pomočjo površine ali notranjosti včasih uporabljajo bolj konvencionalno, odvisno od leksikalne vsebine ali širšega konteksta” (Đukanović, Piper 2009: 326).

Razlika je uočljiva i kod konstrukcija sa imenicom kojom se označava fizičko-fiziološki lokalizador:

- (9) a) Osetio je prodoran bol u slepoočnici... (43).

- b) Občutil je ostro bolečino na senceh... (41).

S obzirom na to da u nekim primerima značenje specijalnosti slabi, postoji mogućnost dvostruke interpretacije. Konstrukcija $u + N_{Loc}$ / $v + N_{Loc}$ može imati spacijalno ili kvalifikativno značenje:

- (10) a) Sad je lepo video sva sedišta u prostoriji zauzeta (87).

- b) Zdaj je lepo videl, da so vsi sedeži v prostoru zasedeni (84).

U primeru pod a) konstrukcija s lokativom i predlogom *u* može zauzimati adnominalnu poziciju, na šta ukazuje i raspored rečeničnih članova, odnosno pozicija predložko-padežne konstrukcije iza imenice: *Sad je lepo video /sva sedišta u prostoriji/ zauzeta*. U tom slučaju konstrukcija ima sintaksičku funkciju nekongruentog atributa. Ona može biti interpretirana i kao adverbijalna: *Sad je lepo u prostoriji video sva sedišta zauzeta*. I u primeru pod b) moguća je dvostruka interpretacija: *Zdaj je lepo videl, da so /vsi sedeži v prostoru/ zasedeni* ili *Zdaj je lepo videl, da so v prostoru vsi sedeži zasedeni*.

Slabljenje spacijalne komponente ide do potpune kvalifikativne interpretacije značenja ove konstrukcije u primerima:

- (11) a) Događaji u knjizi su fiktivni (7).

- b) Događki v knjigi so izmišljeni (5).

- (12) a) Radiodirigovani eksplozivi u holu terminala 2 isteraće putnike na plato iznad zemlje... (29).
 b) Radijsko sprožen eksploziv v dvorani terminala 2 bo pregnal potnike na vrhnjo ploščad... (28).

U osnovi ovih primera nalazi se značenje specijalnosti koje dobija novu semantičku komponentu kvalifikativnosti, s obzirom na to da se kvalifikacija određenog pojma vrši preko mesta.

2.2. U + N_{Acc} i v + N_{Acc}

Kao i u konstrukciji s lokativom i predlogom *u/v*, i u ovom modelu predlog nosi oznaku unutrašnjosti lokalizatora. Njime se, dakle, vrši neposredna prostorna lokalizacija, s tim da se u ovom slučaju u oba jezika uz predložko-padežnu konstrukciju upotrebljavaju glagoli kretanja. Ovde dolazi do izražaja prostorni aspekt direktivnosti.

Predlog *u* se može upotrebiti uz neprelazne glagole i u tom je slučaju agens/pseudoagens objekat lokalizacije (Антонић 2005a: 213):

- (13) a) Neki čovek je morao da siđe u lavirint... (41).
 b) Nekdo je morao v blodnjak... (39).

U primerima pod a) i b) *čovek/nekdo* je agens a istovremeno i objekat lokalizacije.

Postoji mogućnost pojave prelaznih glagola uz ovu konstrukciju, pri čemu je objekat radnje istovremeno i objekat lokalizacije (Антонића 2005: 213):

- (14) a) „Hvala”, rekao je čovek s nadimkom Poluks i ugurao knjigu u spoljni džep Pan-Am torbe (32).
 b) »Hvala,« je rekel čovek z vzdevkom Poluks in potisnil knjigo v žep Pan-Amove torbe (30).

U primeru (14) imenica *knjiga* ima funkciju objekta, a istovremeno i ulogu objekta lokalizacije.

Značenje direktivnosti se u ovom modelu manifestuje kao približavanje lokalizatoru sa podatkom o doseganju cilja, odnosno adlativnost (+). Analiza pokazuje da u najvećem broju slučajeva ovi modeli predstavljaju prevodne ekvivalente na sintagmatskom planu:

- (15) a) Ovi su bez žurbe ulazili u prazan voz spreman da ih vrati u London (21).
 b) Ti so brez naglice vstopali v prazni vlak, pripravljen, da jih odpelja nazaj v London (19).
 (16) a) U aerodromske toalete putnici su odlazili da se umiju, osveže, obriju... (47).
 b) V letališka stranišča so potniki hodili zato, da bi se umili, se osvežili, se obrili...(45).
 (17) a) Ali su išli u Villafranca del Cid da se rađaju (62).
 b) Ampak odpravljali so se v Villafranco del Cid, da bi se tam rojevali (59).

U malom broju primera se umesto konstrukcije $v + N_{Acc}$ u slovenačkom prevodu javlja *proti* + N_{Dat} :

(18) a) Lovce su igrali drumski razbojnici, a kapitalnu [...] divljač trgovci koje je posao, ili nesreća, kako se uzme, vodio u City... (50).

b) Lovci so bili cestni razbojnici, kapitalna [...] divjad pa trgovci, ki sta jih kupčija ali nesreća, kakor se pač vzame, vodila proti Cityju... (48).

(19) a) Beskonačnim staklenim tunelom, koji je skretao u numerisane dokove... (87).

b) Po neskončnem staklenem predoru, ki se je cepil proti oštevilčenim pristajališčem... (84)

Obe konstrukcije karakteriše prisustvo obeležja direktivnost (+), s tim da se u slučaju akuzativa govori o cilju koji je dosegnut, dok kod dativa ne postoji podatak o dosezanju cilja (Ivić 1995: 208). Konstrukcijom *proti* + N_{Dat} označava se kretanje bez podatka o dosezanju cilja, što znači da u slovenačkom tekstu nije upotrebljen prevodni ekvivalent.

U srpskom i slovenačkom jeziku postoje razlike u upotrebi predloga *u* i *na* u okviru konstrukcije u kojoj je lokalizator naziv države. U slovenačkom se predlog *na* upotrebljava uz nazive zemalja i oblasti u čijoj je osnovi prisvojni pridev:

(20) a) Spakovaće se i vratiti u Poljsku (80).

b) Pospravil bo reči in se vrnil na Poljsko (77).

Semantika glagola umnogome utiče na pojavu predložko-padežne konstrukcije:

(21) a) Još uvek je mogao da stigne. Ako ne svraća u hotel... (102).

b) Še vedno bi lahko prišel pravočasno. Če se ne bo ustavljal v hotelu... (99).

Glagol *svraćati* je glagol kretanja i za sebe vezuje akuzativ sa značenjem cilja, dok je glagol *ustavljati se* sa značenjem *zaustavljati se* (*prenehati se mikati, premikati*) (SSKJ) glagol mirovanja uz koji se sa predlogom *u* može upotrebiti samo lokativ.

Karakteristična je i pojava ablativno-adlativne konstrukcije *iz* + N_{Gen} i *u/v* + N_{Acc} :

(22) a) Iz jednog u drugi prelaziće se uz naročitu dozvolu (29).

b) Iz enega bo mogoče v drugega samo s posebno dovolilnico (28).

U određenim slučajevima prefiks koji učestvuje u tvorbi glagola može u znatnoj meri uticati na pojavu predložko-padežne konstrukcije:

(23) a) Major Hilary Lawford [...] bio je u furioznom raspoloženju, mada je njegovo masivno riđe lice, kratkom šijom usađeno u dežmekasto, muskulozno telo odavalo jedino profesionalnu koncentraciju (87).

b) Major Hilary Lawford [...] je bil strašno razburjen, kljub temu pa njegov široki rdeći obraz, s kratkim vratom nasajen na čokato, mišičasto telo, ni izdajal ničesar, razen poklicne zbranosti (84).

Prefiks *u-* u glagolu *usaditi* implicira unutrašnjost lokalizatora, tako da se podrazumeva upotreba konstrukcije sa predlogom *u*, dok se u slovenačkom prevodu prefiksom *na-*, koji učestvuje u tvorbi glagola *nasaditi*, ukazuje na površinu lokalizatora i glagol uz sebe povlači konstrukciju s akuzativom i predlogom *na*.

Površinska lokalizacija je karakteristična za tvrđe podloge bez stranica, ali se uz glagole sedenja i ležanja delovi nameštaja delimično zatvorenog oblika i meke površine ponašaju kao lokalizatori sa unutrašnjim orijentirom (Арсенијевић 2003: 144):

- (24) a) „Opali”, progundao je dr Luke Komarowsky, svalivši krupno telo u stolicu iza pisaćeg stola (79).
 b) »Kar udari,« je zagodel dr. Luke Komarowsky in zavalil obilno telo y stol za piscalno mizo (76).
- (25) a) Samo ovaj blesan, koji se iz Oxforda specijalnim padobranom spustio u foteliju MI5, nema oči da to vidi (90).
 b) Le da je ta trap, ki se je s posebnim padalom spustil na stol pri MI5, za te reči slep (87).

Primećuje se da i slovenački jezik poznaje dvojaku upotrebu konstrukcija *na / u + N_{Acc}* kada su u pitanju imenice za značenjem delova nameštaja delimično zatvorenog oblika.

2.3. Za + N_{Acc} i proti + N_{Dat} / v + N_{Acc}

Sa značenjem cilja uz glagole kretanja može se upotrebiti i akuzativ sa predlogom *za*. Ova konstrukcija je karakteristična za razgovorni jezik i dugo je smatrana supstandardnom. Danas se ovoj formi daje status standardnog jezičkog sredstva za iskazivanje cilja kretanja (Антонић 2005a: 214).

Analiza pokazuje da se u slovenačkom prevodu kao ekvivalenti pojavljuju konstrukcija *proti + N_{Dat}* sa značenjem usmerenosti i *v + N_{Acc}* sa značenjem usmerenosti i podatkom o doseganju cilja. Konstrukcija *za + N_{Acc}* u slovenačkom nije zabeležena kao prevodni ekvivalent na sintagmatskom planu:

- (26) a) Šta će se dogoditi ako Rusi zakasne s ulaskom na Airside Gallery, a avion u međuvremenu poleti za Oslo? (99).
 b) Kaj bo, če bodo Rusi kasnili s prihodom v Airside gallery, letalo pa bo medtem že poletelo proti Oslu?
- (27) a) Dečak i Catherine leteli su za Zürich avionom Swissaira u 13.00 (65).
 b) Fant in Catherine bosta ob 13.00 z letalom odletela v Zürich (63).
- (28) a) Ovaj je, međutim, zadovoljstvo spojio s poslom i odleteo za Rim... (94).
 b) Ta pa je zabavo združil z delom in poletel v Rim... (91).

Konstrukcija *za + N_{Acc}* u srpskom tekstu češće se pojavljuje u adnominalnoj poziciji, pri čemu je vidljivo njeno finalno značenje. U adnominalnoj poziciji se u slovenačkom prevodu pojavljuju konstrukcije *proti + N_{Dat}* (29), gomilanje predloga *za* i *k* uz dativ (30) i konstrukcija *za + N_{Acc}* (31), koja nije zabeležena u adverbijalnoj poziciji:

- (29) a) ... preko nedelje najraniji voz za London napušta Heathrow Central u 05.07... (22).
 b) ... prvi vlak proti Londonu odpelje s postaje Heathrow Central ob 05.07... (20).
- (30) a) Da je praćen, videlo bi se kako se ispred dizala za nadzemnu autobusku stanicu Heathrowa duže zadržava... (26).
 b) Če bi ga zasledovali, bi videli, da se je pred dvigalom za k avtobusni postaji Heathrowa zadržal dlje časa... (24).
- (31) a) Kraj će biti u avionu za Madrid (60).
 b) Konec pa bo v letalu za Madrid (58).

2.4. Kroz + N_{Acc} i skoz(i) + N_{Acc}

Predlogom *kroz* odnosno *skoz(i)* izražava se presecanje lokalizatora po njegovoj unutrašnjosti. U pitanju je neposredna prostorna lokalizacija s obeležjem smera kretanja. Glagoli uz koje se ova konstrukcija upotrebljava nose obeležje dinamičnost (+) (Антоњић 2005a: 212–213). Predlozi *kroz* i *skoz(i)* oblički nisu ekvivalentni, ali imaju istu semantičku vrednost. Ove konstrukcije se na sintagmatskom planu gotovo uvek pojavljuju kao prevodni ekvivalenti:

- (32) a) Iskrsla je iz zemlje i bez šuma se, kao mračna, primitivno bojena slika noći koja plovi kroz vodu...
 b) Vzrasla je iz zemlje in se brezglasno, kot mračna, preprosto obarvana slika noći, ki pluje skoz vodo...
- (33) a) Predao je na rampi kartu i ležernim hodom krenuo kroz prostrani foaje (25).
 b) Pri izhodu je oddal listek in se lagodno odpravil skoz prostrano čakalnico (24).
- (34) a) Opet je prolazio kroz mračan tunel... (36).
 b) Spet je šel skoz temen predor... (34).

U korpusu je u jednom slučaju umesto *skozi/skoz* + N_{Acc} zabeležena konstrukcija $v + N_{Loc}$ u adnominalnoj poziciji, i to u slučaju ljudskog organa kao lokalizatora:

- (35) a) Učvrstio je crni kupasti šlem na glavu, kaiš pod donjom usnom olabavio, grimasom ispratio još jedan bol kroz kosti i izašao da nađe superintendanta (51).
 b) Namestil si je črno kopasto čelado na glavo, zrahljal pašček pod spodnjo ustnico, s spako pospremil še eno bolečino v kosteh in šel iskat višjega policijskega inšpektorja (49).

Za razliku od konstrukcije $v + N_{Loc}$ kojom se označava isključivo smeštanje u unutrašnjost lokalizatora, konstrukcija *kroz* + N_{Acc} ima dodatno semantičko obeležje perlativnosti.

Konstrukcija *kroz* + N_{Acc} / *skoz(i)* + N_{Acc} upotrebljava se i kada su lokalizatori razne vrste otvora kod kojih je lokalizacija znatno ograničena jer se radi

o prostorima malih dimenzija kao što su npr. *vrata, prozor* i sl. (Арсенијевић 2003: 179):

- (36) a) ... Lawford je posmatrao buljuke putnika kako poput pobesnelih izvora izbijaju iz bočnih dokova [...], a zatim kroz mnogobrojna automatska vrata poniru u dubine terminala (90).
 b) ... je Lawford opazoval krdela potnikov, ki so kot pobesneli izviri vdiral iz stranskih pristajališč [...], nato pa skozi številna avtomatična vrata ponikali v globine terminala (87).
- (37) a) Putnici leta SK515 za Oslo pozivaju se da kroz vrata br. 12 uđu u avion... (98).
 b) – Potnike leta SK515 v Oslo pokličejo, naj skoz vrata št. 12 odidejo v letalo (95).

Ova konstrukcija se pojavljuje i uz glagole vizuelne percepcije za koje može biti relevantno obeležje direktivnosti. Njima se, pored imenovanja vizuelne radnje, iskazuje i pravac u kojem se pogled usmerava (Антонић 2005a: 213):

- (38) a) Kad su mu prišli, ugledao je kroz prozor na prednjem sedištu nekoliko medicinskih časopisa... (103).
 b) Ko sta stopila bliže, je skoz okno na prednjem sedežu zagledal nekaž medicinskih časopisov... (100).

2.5. Iz + N_{Gen} i iz + N_{Gen}

Model predložko-padežnih konstrukcija sa predlogom *iz* formalno je i semantički jednak u srpskom i slovenačkom jeziku. Predlog ukazuje na kretanje objekta lokalizacije iz unutrašnjosti lokalizatora. Reč je o udaljavanju, dakle, tipu direktivnosti obeleženom kao ablativnost ili polazište. Ova konstrukcija i konstrukcija *u + N_{Acc} / v + N_{Acc}* predstavljaju opozitivne parove s obzirom na prisustvo obeležja ablativnost/adlativnost.

Pored semantike predloga *iz*, na to da kretanje dolazi iz unutrašnjosti lokalizatora često upućuje i tvorbena struktura glagola odnosno njegov prefiks *iz-* (Фелешко 1995: 87). Na sintagmatskom planu ove konstrukcije u najvećem broju slučajeva predstavljaju prevodne ekvivalente:

- (39) a) Iz kofera je *izvadio* štap na izvlačenje... (52).
 b) Iz kovčeka je potegnil zločljivo palico... (50).
- (40) a) Neko je rekao da je nestrpljenje ljude *isteralo iz raja* (65).
 b) Nekdo je rekel, da je nepotrpežljivost *izgnala* ljudi iz raja (63).
- (41) a) Iz ordinacije je *izašao* krupan, svetlokos čovek u belom mantilu... (66).
 b) Iz ordinacije je prišiel velik, svetlolas človek v beli halji... (63).

U primeru (42) postoji razlika u predlozima u okviru konstrukcije u kojoj je lokalizator naziv države:

- (42) a) Mučio ga je artritis koji je uhvatio odmah pošto je iz Jamajke imigrirao u Britaniju (51).

b) Mučil ga je artritis, ki ga je staknil takoj, ko je z Jamajke prišel v Britanijo (49).

U srpskom tekstu je zabeležen predlog *iz* iako je uz imenicu *Jamajka*, i uz većinu naziva ostrvskih zemalja, uobičajena upotreba predloga *s(a)* uz genitiv.

U oba teksta je uočeno prisustvo konstrukcija s ablativno-adlativnim značenjem:

(43) a) Iz jednog u drugi prelaziće se uz naročitu dozvolu (29).

b) Iz enega bo mogoče v drugega samo s posebno dovolilnico (28).

(44) a) Tek pošto je putnike rimskog aviona nekoliko pripadnika Aerodromske bezbednosti iz čekaonice tranzita I klase premestilo u opštu čekaonicu [...], uspeva on da izvojuje pravo kupljeno kartom i napusti tranzit (101).

b) Šele potom ko je nekaj letaliških varnosnikov potnike preselilo iz čakalnice prvega razreda v navadno čakalnicu [...], mu je uspelo izbojevati z vozovnicu kupljeno pravico ter zapustiti tranzit (98).

U pojedinim primerima spacijalna komponenta slabi, a predložko-padežna konstrukcija dobija novo semantičko obeležje kvalifikacije:

(45) a) Sumnjao je na ljude iz jedinice (49).

b) Sumil je ljudi iz enote (47).

(46) a) ... mirno je prolazila kroz masu koja je na dolaznoj rampi glavnog hola sačekivala putnike iz Evrope (98).

b) ... [je] mirno hodila skozi množico, ki je pri vratih glavne dvorane pričakovala potnike iz Evrope (94–95).

2.6. Duž + N_{Gen} i skoz + N_{Acc}

Predložko-padežnom konstrukcijom *duž* + N_{Gen} može se označiti kretanje objekta lokalizacije po lokalizatoru, dakle, po njegovoj spoljašnjosti ili unutrašnjosti (neposredna prostorna lokalizacija) ili njegovo kretanje van lokalizatora, odnosno paralelno sa njim (posredna prostorna lokalizacija). Ova konstrukcija se kombinuje sa glagolima dinamičnog karaktera, a obeležje površina/unutrašnjost lokalizatora zavisice od tipa lokalizatora iskazanog imenicom u genitivu (Антонић 2005a: 151–152).

U slovenačkom jeziku konstrukcija *duž* + N_{Gen} ne postoji u ekvivalentnom obliku.³ Kao prevodni ekvivalent konstrukcije *duž* + N_{Gen} javlja se konstrukcija *skoz(i)* + N_{Acc}, kojom se ukazuje na presecanje lokalizatora po unutrašnjosti:

(47) a) ... Lawford je posmatrao buljuke putnika kako poput pobesnelih izvora izbijaju iz bočnih dokova, slivaju se duž staklene Airstide galerije u moćnu peščanu reku... (90).

³ Postoji konstrukcija *vzdolž* + N_{Gen} (v. Toporišič 1991), ali ona u korpusu nije zabeležena.

- b) ... je Lawford opazoval krdela potnikov, ki so kot pobesneli izviri vdirali iz stranskih pristajališč in se skoz stekleno galerijo zivali v široko reko pešcev... (87).

2.7. Usred/sred + N_{Gen} i sred(i) + N_{Gen}

Predlog *sred* je nastao od iste osnove kao i imenica *sreda*. Njegova frekvencija je opadala tokom vremena, tako da se danas gotovo i ne pojavljuje samostalno, kao deo aktivnog sistema predloških jedinica standardnog srpskog jezika. Primeri njegove upotrebe se najčešće sreću u beletristici. Srastanjem predloga *sred* sa predlozima *u*, *na* i *po* nastaju složeni predlozi *usred*, *nasred* i *posred*. S obzirom na to da su ovo složeni dvočlani predlozi, oni su nosioci obeležja dvostruko lokacionog tipa, što ih čini markiranim jedinicama u ukupnom sistemu predloga sa spacijalnim značenjem u standardnom srpskom jeziku. Njima se pokazuje da se najpre objekat lokalizacije smešta unutar granica lokalizatora, a potom se to čini i u samo njegovo središte. Predlog *u*, po pravilu, upućuje na unutrašnjost lokalizatora, dok se predlozima *nasred* i *posred* uglavnom označava njegova površina (Антонић 2005б: 129–131).

U korpusu su zabeležena samo dva primera predloško-padežne konstrukcije *usred/sred* + N_{Gen} sa semantičkim obeležjem unutrašnjosti lokalizatora. Ovom konstrukcijom se vrši neposredna prostorna lokalizacija s obzirom na središnji deo lokalizatora. Na osnovu prirode lokalizatora izraženog imenicom u genitivu može se zaključiti da je pažnja usmerena na njegovu unutrašnjost. Prevodni ekvivalent date konstrukcije u slovenačkom jeste predloško-padežna konstrukcija *sred(i)* + N_{Gen} , koja sadrži isto semantičko obeležje:

- (48) a) Još uvek je ličila na Gauguinovu sliku obešenu usred neodgovarajućeg industrijskog enterijera (75).
 b) Še vedno je podobna Gauguinovi slici, ki visi sredi neprimernege industrijskega okolja (72).
- (49) a) U tlocrtu Heathrowa [...], tajanstven je put kojim se sanjajući kretao, da se uvek nađe sred valovitog tunela... (37).
 b) U načrtu Heathrowa [...], je bila narisana skivnostna pot, po kateri je hodil v sanjah, v katerih se je vedno znašel sredi vetrovnega predora... (35).

3. ZAKLJUČAK

Analiza ekscerpiranog materijala pokazuje da nema većih razlika u distribuciji predloško-padežnih konstrukcija sa semantičkom komponentom unutrašnjosti u srpskom i slovenačkom jeziku. S obzirom na genetsku srodnost dvaju jezika, ove su konstrukcije u najvećem broju slučajeva i oblički i semantički ekvivalenti. Uočene su razlike u manjem broju primera. Ekvivalent konstrukcije *duž*

+ N_{Gen} jeste *vzdolž* + N_{Gen} , međutim, ona u korpusu nijednom nije zabeležena i umesto nje se pojavljuje *skoz(i)* + N_{Acc} sa značenjem presecanja lokalizatora po unutrašnjosti. Razlika postoji i u realizovanju konstrukcije u okviru koje je lokalizator naziv države. Ova dva jezika često poznaju sinonimičnu upotrebu konstrukcija pri čemu je jedna uobičajenija, a samim tim i frekventnija od druge.

Upotreba odgovarajuće konstrukcije može biti uslovljena leksičkim značenjem imenice u okviru predložko-padežne konstrukcije ili značenjem i rekcijom glagola kao upravne sintagmatske reči. Morfemski sastav glagola je presudan ukoliko njegov prefiks implicira upotrebu odgovarajućeg predloga ili ima specifično značenje kojim je uslovljena upotreba odgovarajuće konstrukcije. Glagoli sa prefiksom *na-* uglavnom za sebe vezuju konstrukciju sa predlogom *na*, dok se uz glagole sa prefiksom *u-* pojavljuju konstrukcije sa predlogom *u*. Prefiksom *iz-* se implicira unutrašnjost lokalizatora i često se uz glagole sa ovim prefiksom pojavljuje predložka veza *iz* + N_{Gen} sa značenjem polazišta, odnosno ablativnosti.

U radu su kao ilustracija navedeni primeri slabljenja spacijalne komponente predložko-padežnih konstrukcija u adnominalnoj poziciji sa funkcijom nekongruentnog atributa. Rekonstrukcija primarno spacijalnog značenja moguća je uz pomoć transformacionog testa. Postoje primeri kod kojih je moguća dvostruka interpretacija u zavisnosti od konteksta, rasporeda rečeničnih konstituenata i intonacije.

IZVORI

- Pekić, Borislav. 2002. *Besnilo*. Novi Sad: Solaris.
 Pekić, Borislav. 1992. *Steklina*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

LITERATURA

- Антонић, Ивана. 2005а. Синтакса и семантика падежа. У: *Синтакса савременога српског језика: иротија реченица*. (Пипер и др.). Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска. 119–300.
- Антонић, Ивана. 2005б. „Предлози *усред*, *насред*, *иосред* у савременом стандардном српском језику”. Зборник Матице српске за славистику. 67. 129–136.
- Арсенијевић, Нада. 2003. „Акузатив с предлогом у савременом српском језику (I)”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. XLVI/2, 101–261.
- Дукановић, Маја и Predrag Piper. 2009. *Slovenski jezik*. У: *Јужнословенски језици: грамаиичке структуре и функције*. (Пипер и др.). Београд: Београдска књига. 257–377.

- Фелешко, Казимјеж. 1995. *Значења и синтакса српскохрватској јенишва*. Београд: Орфелин, Вукова задужбина; Нови Сад: Матица српска.
- Ћић, Милка. 1995. *Lingvistički ogledi*. Београд: Slovoграф.
- Павловић, Слободан. 2011. „Реконцептуализација словенске просторне падежне парадигме”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. LIV/1, 46–52.
- Пипер, Предраг. 1978. „Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику”. *Прилози проучавању језика*. 13–14, 1–51.
- Пипер, Предраг. 1997. *Jezik i prostor*. Београд: Библиотека XX век.
- Пипер, Предраг. 2005. Категоријални комплекс локализације – спацијалност. У: *Синтакса савременој српској језика: иростија реченица*. (Пипер и др.). Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска. 714–744.
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. <<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>> (14.8.2013).
- Топоришић, Јоже (1991). *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba obzorja.

Ana Ž. Samardžić

PREPOSITIONAL CASE CONSTRUCTIONS WITH THE SEMANTIC COMPONENT OF THE INTERIOR IN SERBIAN AND SLOVENIAN

Summary

This work deals with the synchronical description of prepositional case constructions with the semantic component of the interior in Serbian and Slovenian. The examples used for analysis are excerpted from the novel *Besnilo*, by Borislav Pekić, written in Serbian and its translation into Slovenian, *Steklina*. The aim of contrasting the prepositional case constructions subsystem of these two languages is the identification of similarities and differences in the expression of semantic features within the prepositional case constructions with a spatial meaning on the paradigmatical level, while the translation equivalents are being analyzed on the syntagmatic level.

The analysis points out that there are no bigger differences in the distribution of prepositional case constructions with the semantic component of the interior in Serbian and Slovenian. The use of the corresponding construction can be conditioned by the lexical meaning of the noun within prepositional case construction, the meaning of the verb and its valency, and also by its morphemic composition.

Key words: prepositional case construction, interior, localization, Serbian, Slovenian.